

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o stave rozvíjania čitateľskej gramotnosti na gymnáziu a v strednej odbornej škole v SR v školskom roku 2010/2011

Cieľom bolo zistiť stav rozvíjania čitateľskej gramotnosti na gymnáziu (G) a v strednej odbornej škole (SOŠ). Úloha bola sledovaná v rámci komplexných inšpekcií na **27** G (z nich bolo 10 súkromných, 3 cirkevné, 2 s vyučovacím jazykom maďarským, 1 s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským) a v **23** SOŠ (14 bolo súkromných, 2 s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským).

Jej realizácia sa uskutočnila na **G** prostredníctvom **865** hospitácií v predmetoch vzdelávacích oblastí *Jazyk a komunikácia*, *Človek a príroda*, *Človek a spoločnosť*, *Matematika a práca s informáciami*.

V **SOŠ** bola úloha sledovaná na **387** vyučovacích hodinách *všeobecno-vzdelávacích predmetov jednotlivých vzdelávacích oblastí*, na **325** hodinách *odborných predmetov*, na **232** hodinách *praktického vyučovania*.

Hospitačná činnosť sa zameriavala na aktivity, ktoré mali priamy ale aj nepriamy vplyv na utváranie a rozvoj čitateľských zručností. Zistenia boli doplnené informáciami, ktoré poskytli v dotazníkoch riaditelia škôl.

V **rozvíjaní čitateľskej gramotnosti** sa pri sledovaní procesov (*získavanie informácií; interpretovanie textov; uvažovanie a hodnotenie*) najviac uplatňovalo **získavanie informácií**. Žiaci dokázali nájsť požadovanú informáciu, pričom táto činnosť si nevyžadovala predchádzajúce teoretické vedomosti.

V predmetoch vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia* vyhľadávali z textu informácie o autoroch literárnych diel, nachádzali informácie na základe kladených otázok. V *cudzích jazykoch* pri poskytnutí viacerých zdrojov získavania informácií (kopírované texty, zvukové nahrávky, pracovné listy, pracovné zošity, doplnkové texty, prekladové slovníky, gramatické tabule) prejavili schopnosť rozšírenia si slovnej zásoby. Vyučovacie hodiny s využitím iba učebnicových textov podstatne obmedzovali rozsah možnosti výberu informácií. V odborných jazykových učebniach vybavených počítačovou technikou získavanie informácií obohatili interaktívna tabuľa, výukový softvér, internetový slovník. Efektívne využitie vo vyučovacom procese malo kladný dopad na dynamiku učenia sa žiakov.

Na vyučovaní predmetov vzdelávacej oblasti *Človek a príroda* sa uplatnili rôznorodé zdroje (údaje z meracích prístrojov, tabuľky, prezentácie pripravené učiteľom, prezentácie a referáty žiakov, nákresy), ktoré žiakom poskytli priestor na čerpanie požadovaných informácií.

V predmetoch vzdelávacej oblasti *Človek a spoločnosť* žiaci na rozdielnej úrovni preukázali schopnosť získavania informácií z historických prameňov, doplnujúcich textov z filozofických diel, z ukážky dokumentárneho filmu.

Vo vzdelávacej oblasti *Matematika a práca s informáciami* sa činnosť v tomto smere obmedzene sústredila na prácu so zbierkou úloh a matematickými tabuľkami, v informatike to boli najmä internetové zdroje.

V *študijných odboroch* SOŠ predovšetkým na vyučovaní *odborných ekonomických predmetov* sa rozvíjala čitateľská gramotnosť pri práci so súvislým a nesúvislým textom v rámci sprístupňovania základných ekonomických, právnych a administratívnych poznatkov, pričom využívali obchodný zákonník, živnostenský zákon, spoločenskú zmluvu, vzorový prevádzkový poriadok učebne stolovania, doklady na evidenciu zásob, plagáty s tovarmi, formuláre pre daňové priznanie, doplnkové texty o gastronómii a manažmente. V iných *odborných predmetoch* ju aktivizovalo vyhľadávanie technických parametrov v tabuľkách

a následné dosadzovanie údajov do vzorcov. V *elektrotechnických predmetoch* sa informačné materiály takmer vôbec nevyskytli, v *praktickom vyučovaní* bola nedostatočne zastúpená práca s výkresovou dokumentáciou a schematickými náčrtmi.

V *učebných odboroch* v dôsledku prevažujúcich expozičných metód (vysvetľovanie, výklad, diktovanie poznámok) získavanie poznatkov z informačných zdrojov stagnovalo.

Pri **čítaní textov** boli žiaci schopní spracovať informáciu, uplatniť sumarizovanie alebo konštatáciu faktov, menej zovšeobecnenie, či vytvorenie úsudku.

Procesy **interpretovania textov** boli vo vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia* pozorované na hodinách *vyučovacieho jazyka* hlavne na literárnej zložke, kde žiaci pracovali s textom, reprodukovali jeho obsah, dokázali sformulovať hlavnú myšlienku textu alebo básne, prípadne vysvetliť použité umelecké prostriedky. Prečítané texty spoločne rozoberali, diskutovali o konkrétnych situáciách literárnych hrdinov, málokedy sa vyskytla tvorba osnovy textu. V *cudzích jazykoch* smerovala orientácia k vyhľadaniu cieľových alebo špecifických informácií v lingvistickom texte, k prerozprávaniu príbehu, k vysvetleniu logickej a časovej následnosti textu. Zriedkavejšie bolo analyzovanie nesúvislého textu (obrázok), pri ktorom úlohy vyžadovali od žiakov nielen aplikáciu nových poznatkov a skôr získaných vedomostí, ale aj uplatnenie tvorivosti, skúseností a často i vlastnej fantázie v úvahe na zadanú tému.

V predmetoch vzdelávacej oblasti *Človek a spoločnosť* činnosti smerovali k pochopeniu obsahu textu, zriedkavejšie rozvíjali žiaci svoju tvorivosť formuláciou argumentov. V *občianskej náuke* boli textové ukážky využité na porovnávanie filozofických myšlienkových smerov, nižšia miera podnecovania k ich analýze zo strany vyučujúcich neumožňovala dostatočne rozvíjať čitateľské zručnosti a techniky čítania s porozumením. Na hodinách *dejepisu* vyučujúci prostredníctvom textov v učebniciach, pracovných zošitoch a čiastočne aj v doplnkovej literatúre vyžadovali od žiakov vysvetlenie pojmov, niekedy pochopenie historických udalostí prevažne bez vyvodzovania záverov.

Práca so súvislým ale prednostne s nesúvislým textom (grafy, tabuľky, diagramy, schémy, náčrty, obrázky) v predmetoch vzdelávacej oblasti *Človek a príroda* poskytla možnosti jeho využitia pri riešení aplikačných úloh, zriedka sa vyskytol tvorivejší prístup s praktickým uplatnením.

Vo vzdelávacej oblasti *Matematika a práca s informáciami* prevažovalo v *matematike* smerovanie k chápaniu obsahu matematických príkladov. Zložitejšie postupy na báze aplikácie poznatkov boli realizované za pomoci otázok kladených učiteľmi, čo potláčalo samostatnosť žiakov pri ich riešení. V *informatike* triedenie, spracovanie dát a informácií získaných najmä prostredníctvom internetu podporilo precvičenie digitálnej gramotnosti pri tvorbe prezentácií.

Ojedinele na vyučovaní *odborných strojárskych predmetov* počas čítania textu vedeli vysvetliť nové pojmy na základe kontextu.

Proces **uvažovania a hodnotenia** sa v menšej miere prejavil v čítaní a počúvaní literárneho i cudzojazyčného textu, pri chápaní historických udalostí v príčinných súvislostiach, čiastočne pri vysvetľovaní prírodných javov a ich hodnotení žiakmi na základe prečítaného alebo vypočutého textového zdroja spojením s predchádzajúcimi vedomosťami. Nižšia bola miera podnecovania samostatnosti žiakov v hľadaní matematických súvislostí.

Zriadením **školskej knižnice** výraznejšie stimulovali rozvíjanie čitateľskej gramotnosti na **19** (70, 37 %) G a v **12** SOŠ (52,17 %). V ostatných subjektoch mali knižničný fond umiestnený v uzatvárateľných skrinkách v triede alebo v iných priestoroch školy a časť prevažne odborných publikácií bola sústredená v kabinetoch. Priebežne ho dopĺňali novými titulmi v závislosti od finančných možností. Na I G získali prostriedky na zakúpenie slovníkov, encyklopédií v rámci projektu revitalizácie knižníc.

Školy v rôznej miere realizovali v knižniciach v čase vyučovania aktivity podporujúce rozvíjanie čitateľskej gramotnosti. Na **15** (55,56 %) G a v **11** (47,82 %) SOŠ uviedli využitie priestorov vo vyučovaní viacerých predmetov. Boli to najmä netradičné formy výučby slovenského jazyka a literatúry spojené s organizovaním besied o knihách, diskusné kluby, čítanie a rozbor literárnych ukážok, hodiny literatúry v rámci povinného čítania. Na vyučovaní cudzích jazykov išlo prevažne o prácu so slovníkmi, v geografii o vyhľadávanie podkladov k tvorbe článkov o krajinách pre destinácie cestovného ruchu, v prírodovedných predmetoch o spracúvanie informácií z populárno-vedeckej literatúry, z encyklopédií. V odborných ekonomických predmetoch sa žiaci zamerali predovšetkým na faktografické údaje. Stiesnené priestory alebo kapacitne nepostačujúci knižný fond obmedzili využitie knižníc len na účely vypožičiavania. Knihy umiestnené v kmeňových triedach alebo v kabinetoch učiteľov nebolo možné využívať v čase vyučovania, čo obmedzilo podmienky učiteľov i žiakov na systematickú prácu s literatúrou.

V súvislosti s realizáciou činností zameraných na rozvoj čitateľskej gramotnosti v čase mimo vyučovania deklarovalo **12** (44,44 %) G a **10** SOŠ (43,47 %) využitie knižníc predovšetkým na záujmovú činnosť (krúžky - žurnalistický, debatný, mediálny, literárny, čitateľský, redakčný), na prípravu žiakov najmä na recitačné súťaže, na organizovanie súťaží (Hviezdoslavov Kubín, Čitateľský maratón, Strašidelné čítanie) a podujatí k Medzinárodnému dňu knižníc, na konanie literárnych a iných besied s významnými osobnosťami. Fungovali tiež ako čítarne pre individuálne štúdium žiakov, na 1 G boli miestom organizovania burzy kníh. Školské knižnice vybavené počítačmi s prístupom na internet a tiež s možnosťou využitia multimediálnych programov poskytli žiakom priestor na tvorbu prezentácií, projektov, referátov.

Z kontrolovaných škôl uviedlo **12** (44,44 %) G a **11** (47,82 %) SOŠ **vzdelávanie učiteľov** v oblasti čitateľskej gramotnosti. Viaceré školy využili ponuku Metodicko-pedagogického centra. V rámci projektu Modernizácia vzdelávacieho procesu na stredných školách sa vzdelávali v 1 subjekte, v ďalšom sa zapojili do projektu Záložka do knihy spája školy. Na 1 G bol učiteľ lektorom pre slovenský jazyk a literatúru v oblasti moderných metód práce s textom. Pedagogickí zamestnanci absolvovali semináre zamerané na skvalitnenie tvorby projektov, prezentácií, získavali informácie tiež prostredníctvom interného vzdelávania, samoštúdiom odbornej literatúry. V Nitrianskom kraji sa učitelia formou odborných podujatí v kontrolovaných subjektoch nevzdelávali. Riaditelia v rozhovore upozornili na chýbajúcu, resp. obmedzenú ponuku vzdelávacích aktivít v tejto oblasti.

Positívny prínos vzdelávania učiteľov a zapájania do projektov sa podľa vyjadrení riaditeľov škôl premietol do skvalitnenia výučby uplatňovaním inovatívnych postupov pri práci s textom (graf č. 1).

Graf č. 1

Záver

Vo vyučovacom procese sa uplatňovali viaceré činnosti, ktoré v rozdielnom rozsahu ovplyvňovali rozvíjanie čitateľskej gramotnosti. Najviac bolo zastúpené vyhľadávanie informácií, v niektorých predmetoch však iba v menšej miere, čo čiastočne obmedzovalo možnosti žiakov naučiť sa aplikovať rôzne postupy na ich spracúvanie.

Pri práci s textom nebola venovaná dostatočná pozornosť čítaniu a počúvaniu s porozumením. Málo účinné postupy aktivizujúce činnosť žiakov nevytvárali v tomto smere zodpovedajúci priestor na ich tvorivosť. Osvojené techniky v práci s písomnými a zvukovými materiálmi prispeli u žiakov k chápaniu a adekvátnej interpretácii obsahu, menej boli rozvíjané ich analytické schopnosti a kritické myslenie pri vyvodzovaní záverov.

Chýbajúcu alebo iba čiastočne rozpracovanú vlastnú stratégiu s konkrétnymi cieľmi rozvoja čitateľskej gramotnosti v uplatňovaných školských vzdelávacích programoch možno považovať za jednu z príčin vytvorenia nedostatočných predpokladov pre systematické rozvíjanie čitateľskej gramotnosti žiakov.

V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi aj naďalej vystupuje do popredia nevyhnutnosť systematického vzdelávania učiteľov so zreteľom na zdokonaľovanie ich praktických zručností v oblasti rozvoja čitateľskej gramotnosti.

Odporúčania a podnety

Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR

- odporučiť vysokým školám s pedagogickým zameraním zaradiť do študijných programov obsah vzdelávania orientovaný na rozvoj jednotlivých gramotností žiakov s osobitným zreteľom na rozvoj čitateľskej gramotnosti

Metodicko-pedagogickému centru

- realizovať vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti rozvoja čitateľskej gramotnosti na osvojenie si praktických zručností jej rozvíjania s orientáciou nielen na jazyky, ale aj na ďalšie predmety
- zamerať sa v rámci vzdelávania riadiacich zamestnancov a ďalších skupín pedagogických zamestnancov na tvorbu stratégie rozvoja čitateľskej gramotnosti, na formovanie schopnosti formulovať ciele jej rozvoja a prijímať postupy na ich dosahovanie

Riaditeľom škôl

- pripraviť koncepčné materiály zacielené na systematický rozvoj čitateľskej gramotnosti žiakov s vyčlenením priestoru pre realizáciu účinných stratégií jej rozvíjania
- zaradiť do plánu kontinuálneho vzdelávania pedagogických zamestnancov vzdelávacie aktivity, ktoré umožnia systematicky rozvíjať úroveň čitateľskej gramotnosti